

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР «МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ»

МАТЕРІАЛИ семінару

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОБДАРОВАНОСТІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

3 лютого 2012 р.
м. Київ

УДК 159.91

ББК 88.3

П86

П86 **Психофізіологічні аспекти обдарованості: теорія і практика : матеріали науково-практичного семінару, 03 лютого 2012 р., м. Київ. – К.: ТОВ “Інформаційні системи”, 2012. – 128 с.**

У наукових працях, що увійшли до збірника, висвітлюються:

- психофізіологічні задатки обдарованості: темперамент, психофізика, функціональна асиметрія мозку;
- психофізіологія загального та спеціальних видів обдарованості;
- нейрофізіологія обдарованості;
- психотипологія і обдарованість;
- психогенетика обдарованості;
- гендерні особливості обдарованості;
- психофізіологічна діагностика обдарованості;
- медико-психофізіологічні аспекти обдарованості;
- екстраздібності (виняткові прояви) обдарованої особистості;
- гіпотези і перспективи в області психофізіології обдарованості.

Упорядники: Саміленко Р. А., Веселка Ю.Б.

УДК 159.91

ББК 88.3

© Інститут обдарованої дитини, 2012

© Інфосистем, 2012

ЗМІСТ

Буров О. Ю.	
Психофізіологічна модель формування когнітивної діяльності.....	5
Буров О. Ю., Плаксенкова І. О., Перцев М. А.	
Методика психофізіологічного дослідження динаміки когнітивної діяльності ..	11
Рыбалка В. В.	
Материнские задатки, способности и таланты женской личности как главный витальный и духовный фактор развития одаренности ребенка	18
Соломонов А. Г.	
Применение функционального подхода в диагностике способностей и одарённости	39
Кузьменко В.У.	
Індивідні відмінності в структурі індивідуальності дошкільника	48
Сечайко О. В.	
Нейродинамічні параметри як прогностичний критерій обдарованості	56
Нестерук-Володимирець О. В.	
Експериментально-дослідницька обдарованість та індивідуально-типологічні особливості особистості учнів позашкільного навчального закладу	65
Лук'яненко І. А.	
Дослідження функціональної асиметрії зорової сенсорної системи у праворуких та ліворуких студентів	69
Литвинова Н. І.	
Творча обдарованість педагога – запорука ефективної профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю	73
Заєць І. В.	
Творче ставлення студентської молоді до навчання – запорука прояву обдарованості.	78
Древіцька О. О.	
Психогенетичні передумови обдарованості	82

Ігнатович О. М.	
Психофізіологічні детермінанти інноваційного інтелекту педагогічних працівників.....	86
Руденко С. А.	
Вивчення стану хронічної втоми школярів в умовах ЗНЗ із застосуванням методу електорпунктурної діагностики Накатані.....	92
Кочерга О. В.	
Психофізіологія мозку дитини: асиметрія півкуль	98
Добровольська Н. А.	
Індивідуально-психологічні відмінності прояву педагогічної обдарованості ...	105
Буранова О. О.	
Управління розвитком обдарованої дитини.....	112
Бажанюк В. С., Гриценок Л. І.	
Індивідуально типологічні відмінності науково обдарованої молоді	116
Гончаренко А. М.	
Особливості спілкування хлопчиків та дівчаток у дошкільному дитинстві	121

1. Для науково обдарованої молоді характерними є - вміння бачити проблеми, ставити запитання, виробляти гіпотези, давати визначення, класифікувати, систематизувати, трансформувати та застосовувати, спостерігати, організувати та проводити експерименти, робити висновки та умовиводи, структурувати матеріал, пояснювати, доводити і захищати свої ідеї.
2. Вище викладені конструкти можуть бути покладені в основу психодіагностики науково обдарованої молоді.
3. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у розроблені діагностичного інструментарію для визначення обдарованості майбутніх науковців.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Ильин Е.П. Психология индивидуальный различий. / Ильин Е.П. – СПб., 2004. – 700с.
- 2.Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Ильин Е. П. – М. [и др.] : Питер, 2009 ; СПб. : Печат. двор им. А. М. Горького, 2009. – 444 с.

ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ ХЛОПЧИКІВ ТА ДІВЧАТОК У ДОШКОЛЬНОМУ ДИТИНСТВІ

ГОНЧАРЕНКО АЛЛА МИКОЛАЇВНА,
 кандидат педагогічних наук,
 доцент кафедри методики та
 психології дошкільної і початкової освіти
 Інституту післядипломної педагогічної освіти
 Київського університету імені Бориса Грінченка

В статье определено модель взаимодействия детей дошкольного возраста. Выделен феномен преимущества однополых контактов над разнополыми, что прослеживается во всех сферах жизнедеятельности. Представлены закономерности возникновения и функционирования разнополых группировок. Раскрываются особенности и вариативность коммуникативной активности детей. Полно и разносторонне характеризуют речево-коммуникативные проявления личности в дошкольном детстве.

The article outlines the model of preschool children. Outlined the phenomenon of same-sex benefits of opposite-sex contact, which can be traced in all spheres of life. Served patterns of functioning and opposite-sex groups. The publication details the features and variability of communicative activity for children. Full and comprehensively characterize the speech-communicative manifestations of personality in the preschool child.

Перехід до особистісно орієнтованої моделі взаємодії дорослого та дитини в період модернізації дошкільної освіти орієнтує педагогів на врахування освітніх потреб кожної дитини. Оскільки особистість є статевою категорією, то актуальність цієї проблеми лежить у площині варіативності педагогічних впливів, характеру побудови взаємин як між вихователем і кожною дитиною, так і між дітьми. Цей аспект складає частину фундаментального дослідження „Формування основ життєвої компетентності дошкільника в різних сферах життєдіяльності” у контексті реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку.

У спілкуванні особистість проявляється конкретно, неповторно. Різnobічно і глибоко досліджувалися проблеми спілкування дошкільників різними науковцями у різні часи. Так М.І.Лісіна, В.В.Бучківська, Р.К.Терещук виходили з того, що спілкування є одним з найважливіших факторів психічного розвитку дитини. Лише у контакті з дорослими людьми можливе засвоєння дитиною суспільно-історичного досвіду, реалізація її можливості стати представниками людського роду, адекватно ідентифікувати себе як представника певної статі. Предметом спілкування виступають щоразу ті якості і властивості партнера, які проявляються у взаємодії. Відображаючись у свідомості дитини, вони складають образ іншої людини і стають продуктом спілкування [1; 3, С.26-36].

Дослідження показують, що спілкування, як процес взаємодії індивідів, є тим постачальним середовищем, яке обумовлює прихильність, байдужість чи неприязнь. Вибіркове ставлення фіксується ще з віку немовляти. Перевага надається цікавішим одноліткам для розглядання, спостереження, які проявляють більшу активність, емоційність при взаємодії, що й задовольняє потребу в нових враженнях. Поділяємо твердження науковців, що популярність дошкільника, ставлення до ровесників визначається рівнем і якістю спілкування. Отже, ставлення носить об'єктивний характер, має вибірковість, вимагає наявності конкретного партнера, діяльності з ним, обумовлюється змістом і адекватністю задоволення потреб у спілкуванні [4; 7, С.17-20]. Ці висновки набувають виняткової ваги в контексті гендерного підходу.

Інтерес до такої складної проблема виникає постійно, в різні часи і з різних точок зору. Розробка гендерних підходів в освіті є новим кроком у розвитку науки людства. Дослідження в галузі гендерної педагогіки сприяють вирішенню задач, що стоять перед освітою. Наукові дослідження з різних боків висвітлювали питання, що пов'язані з професійною майстерністю педагога, його професійною культурою (О.В.Бондаревська, Е.Ю.Захарченко, І.А.Зязюн, Т.І.Іванова, І.Ф.Ісаєв, Н.В.Кузьміна, А.І.Міщенко та ін.). Однак, більшість теорій не враховує відмінність педагогічних впливів на дівчаток і на хлопчиків. В той же час реалізація гуманістичної особистісно орієнтованої моделі освіти можлива, якщо будуть створені сприятливі умови для розвитку, самоідентифікації і самореалізації. У педагогіці і психології дослідники традиційно більше уваги надають статево рольовій соціалізації (І.С.Кон, А.В. Мудрик), врахуванню статевих відмінностей в освіті (В.О. Сухомлинський, Т.М.Титаренко, Б.І. Хасан). Проте ці роботи торкаються проблем організації навчально-виховного процесу. Такі позиції щодо становлення особистості не можуть вважатися досконалими і ефективними без

врахування специфіки статі.

Сутність статевого диференціювання в психології засновано на статевій самосвідомості і ціннісних орієнтаціях статево-рольових позицій особистості. Ця обставина набуває значущості лише за умови, що особистість буде включена у діяльність з партнерами різних статевих, вікових груп. У старшому дошкільному віці триває розвиток тієї ланки самосвідомості, яка характеризує дитину як хлопчика чи дівчинку [5, С.234-238]. Такий відтінок спостерігається у щоденному вільному спілкуванні дітей з власної ініціативи не започаткованому і не контролюваному дорослим. Як результат – реалізація відповідного образу поведінки, особливо коли оточення різностатеве. Вплив статевого диференціювання на міжособистісні взаємини є результатом історико-культурного впливу та виховного процесу, який здійснюють дорослі [6].

Встановлено, що при виникненні нерегламентованих угруповань дошкільників задля організації спільної діяльності провідним феноменом є перевага одностатевих контактів над різностатевими. Відмінність інтересів, уподобань та ігрових дій відбувається у всіх сферах життєдіяльності. Поведінці дівчаток властиві такі особливості: вони ревно ставляться до свого вже існуючого угруповання, заперечують входження до гри жодного “зайвого”, мотивуючи це тим, що вже гра склалася, ролі розподілені, іграшки всі розібрані партнерами і щось змінювати не бажано. Це стосується переважно тих угруповань, які мають досить обмежений кількісний склад (до 3-х осіб). Неприязнє ставлення до однолітка, який прагне ввійти до цього парного чи потрійного угруповання, породжено ревністю до подруги (подруг). Втручання педагога при виникненні конфліктної ситуації щодо штучного обмеження кола взаємодії дає тимчасовий ефект: повертаючись до самостійно організованої діяльності, дівчатка знову кооперуються у звичну структуру.

Однак, саме такі угруповання, що засновані на спільній статевій озnaці, найбільш стійкі, існують досить тривалий час. Не варто піддавати їх руйнації. За потреби можна досить легко на їх основі створити широке угруповання під певний постійний інтерес: почерговий догляд за мешканцями „живого” куточка природи, організація танцювального гурту, створення театралізованої вистави тощо. Зазначимо, що тривалість існування одностатевих угруповань дівчаток значно більша, ніж хлопчиків.

Хлопчики у більшості випадків здатні йти на контакт заради спільної взаємодії, розширювати коло партнерів навіть за рахунок байдужих та неприязніх, коли цього вимагають обставини діяльності. Діти не бояться змінити усталений порядок задля внесення елементів новизни, ризику, незвичності в гру. Орієнтація на спільну діяльність може бути результатом попереднього успішного досвіду, який залишив у емоційній пам'яті позитивний слід. При розширенні кола партнерів та при емоційно насищенні спільній ігровій діяльності нерідко виникають непорозуміння чи загострення взаємин. Хлопчики, за умови низької впливовості слова, схиляються до вирішення конфліктів за допомогою невербальних чи силових засобів. Під впливом сильних емоцій спонтанно вони здатні вживати „погані слова”.

Основними характеристиками розвитку одностатевих угруповань є такі:

- взаємини з партнерами хлопчики будують на дієво-вчинковій основі, а дівчатка – на словесно-емоційній;
- при побудові взаємодії з партнерами в ігровому угрупованні дівчатка керуються правилами, що пропагуються в колективі або ініціюються авторитетними дорослими;
- хлопчики при побудові ігрової взаємодії часто порушують вироблені спільнотою однолітків правила, якщо вони не забезпечують стрімкого й успішного досягнення мети;
- дівчатка обмежують коло своїх партнерів, не спілкуючись з тими, хто є для них неприємним, з ким не встановилися приязні стосунки.

Виникнення та функціонування різностатевих угруповань підпорядковано таким закономірностям:

- дошкільники ініціюють спілкування з представниками протилежної статі задля розгортання сюжетно-рольової гри (виникнення паралельних сюжетних ліній, збільшення кількості ролей), задля об'єднання зусиль у колективній праці;
- хлопчики частіше відгуkуються на запрошення дівчаток увійти до їхнього гурту, дівчатка ж консервативніші: у 8 випадках з 10 відмовляються від пропозиції;
- у спільній діяльності більшість дівчаток склонні проявляти ініціативу та керувати партнерами, хлопчики ж, переважно, вносять пропозиції в хід діяльності та приймають ініціативу інших, розвиваючи її;
- дівчатка обмежують коло своїх партнерів, не спілкуючись з тими, хто є для них неприємним, з ким не встановилися приязні стосунки [2, С.21-26].

При спільній взаємодії дошкільників виокремлююся такі особливості мовленнєвого характеру, які мають відмінності за ознакою статі. Дівчатка вдаються до прикметників-характеристик, зменшувально-пестливих форм звертання до своїх партнерів не тільки тоді, коли прагнуть продемонструвати особливу прихильність, вдячність, захоплення, а й тоді, коли взаємини набували неприємного відтінку: дорікання, обману, відмови, зловтішання. Трапляється це не лише стосовно однолітків, до яких ставлення неприязнє чи байдуже, а й до тих, кого називали подругами. У такому випадку зменшувально-пестлива форма звертання зовсім не означає особливу прихильність, співчуття, розуміння чи повагу. Навпаки, в такому звертанні приховано і зловтішання, і задоволення від реваншу, і докір. Причиною такої словесної нерівноваги виступала надмірна вимогливість до партнерів по грі, їхня непоступливість чи наміри щодо розширення зони впливу, неузгодженість дій.

У подібних ситуаціях хлопчики зі всього багатства мовленнєвого впливу надають перевагу дієсловам, іменникам, займенникам, не розгортаючи варіативність звертань. Домінують вигуки, що мають широку палітру вираження емоцій, намірів, дій: згоду чи незгоду, захоплення чи байдужість, узгодження дій чи сварку.

Щодо змістового наповнення, то дівчатка емоційно чутливіші до співбесідника, відразу реагують на форму висловлювання, відгуkуються на інтонаційне

забарвлення, здатні вловити підтекст. В окремих випадках зміст ставлять на друге місце, а перше – займає інтонаційне забарвлення.

Своєрідна байдужість, поверховість, епізодичність чи необов'язковість розуміння і використання міміки, пози, жестів, ходи зафіксована у представників сильної статі. Для підсилення свого слова дівчатка використовують міміку, жест, дотик в 43% випадків, а хлопчики – в 19 %. Ймовірніше за все, таке нехтування емоційно-мімічними засобами пояснюється тим, що хлопчики надають перевагу предметному спілкуванню, концентруються на результаті діяльності, тобто на змістовній частині спілкування, а для дівчаток значущим є процес, форма спілкування, емоційний фон, на якому розгортається діяльність. Тому хлопчики не такі чутливі до інтонаційного забарвлення мовлення, близькості перебування партнера, його переживань, дотику до нього, зосереджуючись більше на дії. Дівчатка ж склонні пильніше приглядатися до деталей, зіставляти їх, частіше виявляють страх, підозру, тривогу при відсутності невербальних засобів, що негативно позначається на їхній впевненості в контактах з однолітком чи дорослим.

Отже, дівчатка більше зорієнтовані на емоційну взаємодію, а хлопчики – на ділову, предметну, що підтверджується фактами активного застосування дівчатками як вербальних, так і невербальних засобів спілкування. Саме їм інколи надають особливого, виняткового значення. Дівчатка уважніші до партнера і адекватно реагують на прояви з його боку. Хлопчики меншою мірою використовують широкий спектр засобів спілкування, більше уваги приділяють змісту, а не формі спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А.М. Культура речевого общения детей дошкольного возраста: Методическое пособие для воспитателей дошкольных образовательных учреждений с русским языком обучения/ Богуш А.М. – О.: ЮНЦ АПН Украины, 2003.
2. Гончаренко А.М. Стать як чинник побудови взаємодії дошкільників: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції „Розвивальне навчання та Школа діалогу культур – можливості взаємодоповнення”, 12 квітня. – Луцьк, 2011.– С.21-26.
3. Дубина Л. Розвиток у дітей комунікативних здібностей / Дубина Л. // Дошкільне виховання, 2005.– № 10.– С. 26-36.
4. Еремеева В.Д., Хризман Т.П. Мальчики и девочки – два разных мира / Еремеева В.Д., Хризман Т.П. – СПб.: Трускарора, 2001.
5. Кононко О.Л. Статева самосвідомість як складова морального розвитку дошкільника / Кононко О.Л. //Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – К.: Пед. думка. – 2000. – С. 234-238.
6. Титаренко Т.М. Хлопчики і дівчатка: Психологічне становлення індивідуальності / Титаренко Т.М.- К.: Т-во “Знання” УРСР, 1989. – 48 с.
7. Федорова Т. И., Примак О. Г. Аспекты гендерного воспитания детей 5-7 лет в условиях детского сада / Федорова Т. И., Примак О. Г. // Дошкольная

педагогика: Петербург. науч.-практ. журн. – Санкт-Петербург: ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2009. – № 2. – С. 17-20.